

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izahajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 27. januarja 1864.

Narodno-gospodarske stvari.

Uvodni razpravek

o narodarstvu.

Spisal Ivan Geršak.

Slovenci! Ni ga človeka med nami, ki ne bi čutil nasledkov hudega leta; ni ga med nami delavca, ki se ne bi bal dragine vsakdanjega kruha; mislim pa tudi, da ga ni nobenega državljan v nobeni državi, ki ne bi želel krepkega, vsestranskega razvitka narodnega blagra, narodne sreče.

Al med nami Slovenci — žalega srca morem priznati in še dodati, — med nami Avstrijani se le malo kdo ozira na podlage človeškega društva, le malo kdo skrbi zboljšati djanski stan prostega državljana. V povoji še skoraj dremlje pri nas tista vednost, koja uči, kako se blago prideluje, razdeljuje in trosi, kako sčasoma cela država postane srečna korakaje trdno na zmirom višo stopinjo človeške omike. Še manj pa se priobčuje prostemu narodu nauk, kojega postave, saj poglavitne, bi imel vsak kmet, vsak delavec vediti. — Tej vednosti veli Anglež „political economy“, tako i Francoz „economie politique“, pa Nemeč, dasiravno se je mnogo pečal z njenimi resnicami, še ji stanovitnega imena našel ni. Jedni ji pravijo „Volkswirtschaft“, drugi po ptuje „Nationalökonomie“ ali „Nationalökonomik“, tretji „Staatswirtschaft“, „Gesellschaftsökonomie“ itd.

Slišali bi tudi radi Vi, dragi moji, kako je nek to vednost krstil Slovenec? Al tudi mi še ji nimamo pripravnega imena! Se vé, da se tu pa tam nevedoma vpleta „narodno gospodarstvo“, „državno gospodarstvo“; vendar so to le okorne prestave iz nemškega, ktere so težko razumljive. Ne da bi jaz segal po lovoru prvega krstnika! Moram pa vendar opomniti, da bom v svojih spisih in govorih to vednost imenoval „narodarstvo.“*)

Začnimo rezariti o pomenu te vednosti, o razdeljenji njenega predmeta. Narodarstvo nas uči, kako blago prideluje narod, kako se pridelano blago razdeljuje med narodom, in kako se razdelki blaga potrošujejo (rabijo) po narodu od posameznih državljanov. Vidimo, da narodarstvo se zmirom ozira na blago**), vendar tudi pretresuje vse one naprave

državne, ki se dotikajo blaga v kojemgod oziru, postavimo, šole, društva itd.

Kaj je pa blago, da je nauk o blagu tako važen?

Tu naj nekoliko zajamem v nekdanje čase le nekih narodov. Sezimo v tisto dōbo človeštva, ko je živel Adam z Evo, se redil od sadja in divje živine. Ako bi v paradizu jednako še dandanes živel Adam, pa bi njemu prinesel plug, Evi kolovrat, obema i zlata po volji, ako bi jima to bilo vseč, reci: ali bi jima bilo blago? Trdim, da ne. Sprhnel bi kolovrat, rjavel bi lemež, pogreznilo bi zlato. Kaj bi neki Eva počela s kolovratom, ker presti ne zná, tudi nima kaj; kaj bi Adam s plugom, ker mu orati treba ni, kaj bodeta z zlatom, ker za-nj nič kupiti ne moreta? Take stvari za Adama ne bi bile blago, ne bi bile nobene vrednosti, ker jih ne potrebuje. In takih Adamov je še dan danes precej po otokih južnega morja, koder ljudje živijo le od tega, kar jim zemlja daje prostovoljna, kateri ne poznajo niti oblačila, niti doma, niti domovine.

Obrnimo zopet svoje prašanja na drugo plat. Kmet naš ima le malo strni; pa še to ima razdeliti v seme in živež; dragina je nastopila; rad bi se že semena lotil, vendar vidi, da dobička ni, če seme pojé namesti poseje, kajti: kakoršna setva, takošna žetva. Gosposki prijatelj iz mesta, kteremu se v dobrih letih le posmehuje, mu svetuje kupiti si posebno sevnico, s katero se prihrani ta in ta del semenskega zrnja; mestjan mu še sam nekoliko goldinarjev priposodi, da si lahko kmetič omisli sevnico. O kako vesel je viditi, da si je prihranil nektere vagane semena za živež, kako vesel je viditi, da mu pšenica tako lepo razmerno raste, ter se nikjer ne gostí, nikjer goliščev ne pušča! Sevnica mu je odsihmal drago, prikupljeno blago, kakor vlek v hlevu, ki mu jo vleče. — Vendar ne le to, kar denar velja, kar se v denar dá spraviti, je blago; tudi dušne moči ali zmožnosti so blago vsakemu, ki jih ima, ali ki jih rabiti zná.

Recimo toraj kratko, da je blago vse to, kar ustreže kakoršni koli človeški potrebi.

Kjer toraj potrebe ni, niti blaga ni; kjer je veliko potreb, tam je veliko blaga; kjer so različne potrebe, tam mora i mnogovrstnega blaga biti. Po takem je oni narod najbolj omikan, kateri ima največ blaga.

Morebiti so komu neverjetni ti jasni stavki? Al mislite si le narodov, ki imajo le malo, bi rekel, nobenih potreb. Kje spijo, kaj jedó, kako se oblačijo? V votlinah prebivajo kakor lisice, od želoda in jagod živijo kakor zverine, nagi hodijo kakor nema stvar; drug drugega pojé, kakor zverina. Kdo bi se pre-

gospod pisatelj izvrstnega tega sestavka ne zameri, da stavimo?, čeravno smo sicer prav njegovih misli, da ena edina beseda naj bode povsod naš cilj in konec, ker tako krsti tudi narod naš stvari, kadar jim daje imena. Vred.

*) Vodila me je tu dvojna terjatva: beseda naj bo slovenskemu duhu primerna, in beseda naj bo jedna. Skovana je po analogii: gospod, gospodar, gospodarstvo, gospodariti. V tej vednosti nam je tudi narod le jedna oseba; ob jednom dobimo še besede: „narodar (Volkswirth.), narodariti (V. betreiben), narodaren, narodarstven“ itd. Pis.

**) Ravno zato, ker je „pointe“ v tem blago, dvomimo, ali se to more po besedi narod povedati? Naj nam tedaj častiti

drznil trditi, da je tak divjaški stan najsrečnejši od začetka sveta? Potreb ne poznajo, zato tudi blaga ne poznajo. Potrebe so toraj mera, po kateri se meri kultura ali omika kakega naroda.

Potrebe so pa dvojne: dušne in telesne, kakor je človek sam iz duše in telesa. Lahko nam tedaj je zapopasti, ktere so telesne potrebe. Da človek zamore živeti, mu je prav za prav le toliko potreba, kakor vsaki drugi živali, da živi; toraj prostora na zemlji in živeža tečnega. Koder je toraj prostor tak, da ni treba se varovati pekočega solnca niti silne zime, koder tečni živež sam od sebe obilo raste, tam ni treba tudi strehe, hiše, stanja, tam ni treba dela. To je pa po geografskih razmerah le ob južnih toplih krajih mogoče; zato le v takih krajih nahajamo še dandanes prvotne ljudi.

Ker se je pa zemlja počasi precej obljudila, je bilo potrebno se preseliti; zgodovina nam veliko naseljevanj dopoveda. Potegnil je človeški rod tudi v severne, bolj mrzle kraje, kjer so jako različni letni časi. Snega poprej v južnih krajih človek poznal ni; sedaj se mora varovati proti hudi zimi; odeval in ogrinjal se je saj s kosmato kožo, ktero je odrl divji živali. Tudi njegovo stanovanje je bilo skovano za silo saj za kratek čas, da si ni še našel mirnega prostora na zemlji. Pa živež se je počasi moral spremeniti. Ni bilo več mogoče živeti ob sami zverini, prvič ker je tu toliko bilo ni, kakor v plodnih južnih krajih, drugič, ker so se ljudje tudi tu že precej pomnožili.

Vendar sila kola lomi: prvi korak so storili naši Adamovi unuki a redili si živali namesti da bi jih klali; žena je rajši krmila kravo, kozo, kakor da bi ji njen mož bil ubil. Vam, dragi čitatelji, se to ne zdi važen korak, da je človek začel živino rediti; vam se le to zdi neumno, da so tako dolgo ubijali dobre vole, hasljive kravice itd., ter mislite na onega kmeta, ki je nalašč črešnjo podrl, da je le prišel do njenih rudečih češenj. Vendar je ta sprememba živeža postala važna na dvojno stran: prvič so ti pastirji gonili svojo živino le po plodnih planjavah, po mastnih spašnikih, obstajali so dolgo časa na jednom mestu, dokler ga niso popasli, potem še le so živino dalje tirali. Navadili so se toraj bolj mirnega življenja; njih srca so se začele zlahitati; priljubili so si živino, mislili na smrt, na Boga, stavili oltarje, darovali pridelkov svojega dela, svoje paše. Mil in pohleven se nam zdi Abel, kakor ovca, ki jo pase; ljut in divji Kajn, kakor zver, ki jo tira! — Drugič pa so prvokrat začeli spoznavati, kaj je moje a tvoje. Živina je postala lastvina pastirjeva, pa tudi v spašnike so se morali deliti (Abraham in Lot).

To je pa sila važna stopnja do više omike; lastvina je jedna najvažnejših podlag človeškega blagra, človeške sreče. Kaj je toraj prisililo one prvotne lovce k takemu važnemu koraku? Potreba! to je kratek odgovor. Živeti so hotli, toraj so morali za živež skrbeti. Telesna potreba je toraj vzrok bila temu napredku. (Kon. prih.)

Gospodarske stvari.

Sol za živinsko krmo.

Po angleških in francozkih skušnjah.

Ni prav ne, če misliš, da sol dela kar naravnost, mesó živini; al gotovo je, da brez nje ti živina rada oboleha in tudi pogine, ž njo pa se dobro počuti in zdrava ohrani. Pred nekoliko leti je neki kmetovavec, da se prepriča, kaj dela sol pri živini, si izbral čedo ovác, ki je hodila na nekako močirno pašo in je bila

vajena soli. Odbere si 10 ovác iz čede, pa jim ne daje navadne soli, in to skušnjo rabi cele tri leta z naslednim izidom: prvo leto mu jih petero pogine za pljučnimi metljaji; od vse druge čede pa, v kateri je bilo 450 ovác, ki so dobivale soli, pa poginejo samo štiri. V drugem letu mu jih je zopet 7 od 10 poginilo, katerim ni soli dajal; od čede, ktera je štela 364 glav, je poginilo pa le 5 ovác; nekoliko pozneje so pocrkale še one 3 za drisko. Tretje leto je bilo pa jako močirno, in je odločil 16 ovác, da ne bodo soli dobivale. In glejte, pocepale so mu vse od prve do zadnje še v tem letu za pljučno gnjilobo in metljaji. — V Kolumbii in Brazilii v Ameriki se ovce pogonobijo in zatarejo, ako se jim sol pritrga; ravno taka se tudi tu in tam naši drobnici godi, ako trohice soli ne dobi.

M. Garriot, ud kmetijske družbe v Lionu na Francozkem, trdi, da krave, ki dobivajo dan na dan soli, imajo več in boljšega mleka, in potem takem tudi več sirovega masla (putra) in sira.

Sinclair, kteremu je kmetijstvo za toliko koristnih podukov posebno hvalo dolžno, se je prepričal, da, če se po navadi ovcam soli daje, dobivajo veliko več in boljše volne, kar se vjema z Boussingault-ovo skušnjo, ktero je pri bikih storil. Sinclair gré pa še dalje, in pravi, da sol je tudi prešičem koristna in trdi, da so na Irskem tisti prešiči najbolj pitani, kterim se krma nekoliko tudi soli.

Veliko angleških kmetovavcev trdi po gotovih skušnjah, da se živini, če se ji po redu soli daje, obilo bolezen odvrne. Ako se ji po pameti soli daje, raje je, po redu prebavlja, krí se ji množí in zdrava ostane, dlaka pri goveji živini, pri drobnici pa volna se zboljšuje, živina se vrlo spita. Zato so se pa tudi umni živinorejci v poslednjih letih soli tako zelo poprijeli.

(Dalje prihodnjič.)

O goveji kugi.

Po dopisu kr. hrv. slav. dalm. namestništva v Zagrebu od 15. t. m. je goveja kuga še v zagrebški, križevački, virovitički in reški županii; po poslednjih naznanilih je bilo še 79 bolnih goved. V vsem skupaj je dosihmal v provincijalnem Hrvaškem zbolelo 6490 goved, poginilo jih je 5010, 228 so jih pobili, 1173 jih je prebolelo.

Iz turške Bosne se nič prav gotovega ne vé; ene naznanila pravijo, da utegne kuga kmali popolnoma ugasniti, ene pa nasproti, da je še ne bo kmali konec; to pa je gotovo, da kuga ni več tako huda, ker skor polovica bolne živine prebolí.

Po naznanilu c. k. deželne general-komande v Zagrebu od 10. dné t. m. pojemlje v vojaški granici goveja kuga v banski in varaždinski krajini, le v slavonski krajini in sosebno v okraji gradiškanske polkovine je je še dosti; ovčja kuga je le še v otočanski polkovini. V vsem skupaj je vojaška granica dosihmal goveje živine po kugi zgubila 17.084, ovác 1531, koz pa 190.

Postava.

Kako se ravnati pri napovedovanji, pobiranji in zarajtovanji neposrednjih cesarskih davkov, kterih dolžnost pade v štirinajstmesečni finančni tečaj od 1. novembra 1863 do konca decembra 1864.

Dolžnost, ktera obsega 12 mescev, od 1. novembra 1863 do konca decembra 1864, se ima pobirati v dosedanjih plačilnih obrokih (brištih).

Dolžnost na davku za mesca november in december 1864 se ima tam, kjer se zdaj plačuje v četrt-letnih

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 3. februarja 1864.

Gospodarske stvari.

Sol za živinsko krmo.

Po angležkih in francozkih skušnjah.

(Konec.)

Koliko pa naj se daje soli živini, ni lahko odločiti, da se ji ne dá preveč.

Na Angležkem v najboljih kmetijah se suče mera soli tako-le: Teletu pol leta staremu dajo po unči soli na dan; junčku ali pa telici leta starim po 3 unče; pitavnemu volu po 6 unč, molzni kravi pa po 4 unče.

V Belgii imajo postavno mero za živinsko sol, za katero gospodarjem tudi ni treba davka odrajtovati, kateri se odrajtuje za sol, ki se rabi za druge namene; postava belgiška odločuje, da se volu daje na dan po 1½ do 2 unči soli; za teleta je preveč, za bike pa premalo po angležkih in nemških skušnjah. Belgijanska vlada dá sol, ki jo prodaja brez davka kmetijam, pomešati z mavcem (gipsom) ali apnom, da se za nič družega ne porabi kakor za kmetijske potrebe.

Kjer se konjem daje sol, trdijo živinorejci sploh, da ta malenkost, ki se za sol potrosi, v drugih rečeh se obilo povrne. Angleži in Amerikanci klajo konjem, oslom in mezmom mešajo s soljo. Daje se je doraslemu konju srednje velikosti blizo 2 unči na dan. Belgiško vladarstvo odmerja vsacemu doraslemu konju nekoliko čez unčo soli na dan.

Ovcam se daje na Angležkem in Nemškem, če so dorasle in so navadne velikosti, le po pol unče. Obilne skušnje so razodele, da je sol ovcam bolj koristna, kakor vsaki drugi živini.

Pri prešičih je pa menda najboljša razmera, če se soli vsakemu doraslemu repu po dve tretjini unče na dan dá. Če pa prešič boleha, je malo več dobi.

Ako se živina s soljo krmi, je najbolje, da se sol prav dobro s klajo pomeša. Ker je pa mešanje soli s suho klajo precej sitno in težavno delo, naj se presodi mera soli po tem, koliko vaga suha klaja, ki jo ima živina dobiti, in potem naj se soli dá kako drugač, da se ji klaja ne presolí, sicer bi živini več škodovala kakor hasnila. Pri gospodarstvu, kjer se oljnate ali ogeršične preše živini pokladajo, ki so nekoliko neprebavljiva krma, se sol z njimi lože meša, kakor s vsako drugo suho krmo. Najložé se meša pa s kuhano in poparjeno klajo.

Opomniti je še, da preveč soli dajati, je škodljivo; zato smo gori natanko rekli, koliko naj se je daje. Presoljena krma vname živinčetu žlemlne kože in napravi razne kožne bolezni, posebno ovcam. Konji dobijo po preobili soli drisko, voli pa razne krvine bolezni. Goveji živini se ne sme nikdar soli dati, ako ni dobila poprej obilo krme.

Za zdravilo se soli živini, da se izčisti, po ti meri daje: Konjem po 8 do 10 unč, volom pa 10 do 16 unč; ovcam po 2 do 3 unče; prešičem tudi po 2 do 3 unče; psom pa po 1 do 2 unč. — Strup pa ji bo, če se daje konjem po 2 funta; volom po 3 funte; ovcam po 6 do 8 unč; prešičem pa po 4 do 8 unč.

O goveji kugi.

Po naznanilu c. k. deželnega poglavarstva v Gradcu se je 27. dne preteklega mesca na Štajarskem v Rastezu, vasi sevniškega okraja (Lichtenwald) prikazala bolezen z vsemi znamenji goveje kuge; dvoje goved je poginilo tisti dan, dvoje pa še bolnih bilo. Iz Blance se nam piše 31. jan., da že 7 goved je v Rastezu poginilo. Varujte se, gospodarji, ubogajte!

Narodno-gospodarske stvari.

Uvodni razpravek

o narodarstvu.

Spisal Ivan Geršak.

(Konec.)

Pa je še precej telesnih potreb. Kako različno je vendar oblačilo ljudi! Tako se ne nosi gospod in kmet enako; drugače Srb, drugače zopet Francoz! Pa tudi pri posameznem človeku je obleka jako različna. Obutev, platnina, suknjina, pokrivala, posebne zavratnice, posebni robci, posebne ruče itd.! Ta hodi brez ure; oni mora imeti zlato uro; ta nosi slamnik, onemu je treba zajčnjeka; ta ima lesene coklje, onemu se svetijo črni škornjički kordovanskega usnja!

Kako različen je pa zopet živež današnjih narodov ali posameznih oseb! Jedni imajo vsaki dan belega kruha, mesa, vina, čaja itd.; drugi so zadovoljni s koščekom ovsenega kruha in nekaj sočive; repa, korenje, krompir je njih najnavadniši živež; srečni so, če le ob velikih praznikih imajo založiti košček govejega mesa; vina ne okusijo cele leta, kave, čaja ne poznajo; njih živež komaj dosega, da le delati morejo; slasti, okusa nobenega nimajo.

Prištejmo še prebivališča telesnim potrebam; saj nas varujejo bodisi zime, bodisi vročine, bodisi tudi nevarnih ljudi. Kolika je ta različnost pojedinih prebivališč! Tam visoke poslopja bogatega mestjana, tu majhna bajtica bornega kmeta. Vendar dragi moji bi se motili, če bi mislili, da je uni zato srečen, ker v palači prebiva, drugi zato, ker črni frak nosi, tretji zato, ker ima jesti in piti, česar mu duša poželi. Sreča je čudna stvar, katero skoraj vsi ondod lovijo, kodar je ni. Rekel pa bi, da je gotovo tam najti, kjer se zadostuje vsem potrebam, — ako so te potrebe

le tudi prave potrebe. Kmet nima takih potreb kakor mestjan; lahko je toraj zadovoljen pa srečen z malim blagom, morebiti še bolj kot mestjan z velikim, če veliko blago njegovim še večim potrebam vstreči ne more. Ako bi pa človek dosti imel blaga, da pomiri vse svoje potrebe, ga vendar ne bi srečnega imenovali, spoznaje, da je pijančevanje tudi jedna, morebiti največa njegovih potreb. Potrebe morajo toraj biti prave, pametne, človeka vredne.

Dosihmal smo govorili le o telesnih potrebah.

Prestopimo k dušnim. I tu je veliko različnosti. Tu moramo opustiti one potrebe dušne, ki se z blagom pomiriti ne dajo navadoma, postavimo, vero v edinega Boga; vendar se dá saj pokazati z blagom način, kako da mu človek to vero in spoštovanje skazuje, na pr.: zidaje mu lepe cerkve, stavlja je umetne podobe itd. In glej čudo! Ta dušna potreba se je prva pokazala pri starih narodih, Egipčanih, Grkih itd. Njihove svetišča, njih piramide še dandanes kažejo tadašnje dušno potrebo, tadašnje stopnjo njihove omike. — Ne le v lepih poslopih in krasnih božjih hramih so mikali naši prededje na sami svoji omiki, temuč tudi v lepem petji, v krasnih poezijah, katerih del je preživel starodavnost, ter se ohranil nam poznim unukom. V petji se izraža čut človeški, v petji se blažijo naše misli, v petji se povzdigamo do nadzemskih, nebeških višin. Kako krasen je epos Homerov! Kako globoko je segal v srce mladega poslušavca glas sivega, slepega pevca, pevačega o hrabrosti Ahilovi! Spominjaje ga neumrljivih del svojih otcov spodbada ga k novim še večim delom. In petje se vleče od starodavnih časov do današnjega dneva kot zlat trak skoz večkrat krvavo pisano zgodovino. Celó srednji vek, ki je do pred 300 leti trpel težkih tisoč let, v katerem so divji roparski narodi ropali pridnega delavca, v katerem so ptuje krdela tep-tale lepo strn mirnega kmeta, — celó ta zarobljeni svet je imel svoje pevce, svoje pesnike. Ni ne bil tako čisto zgubljen in zavržen narod, čegar kralji in vitezi so ponosno prebiral harfo, ter potovaje od grada do grada prepevali o nježni dragi, o milem domu. Angleški kralj Rihard je bil v vojski hraber in močan, da so ga priimenovali „oroslanovo srce“, pa znal je tudi tako umetno odbijati strunam mile glasove, da so ga poznali po vsi Evropi.

Tudi mi, dragi Slovenci, radi pojemo; v petji se čutimo brate, v petji pozabljujemo vse stiske, v petji iščemo pripomočkov za napredek. A prava misel narodna so naše čitavnice narodne, budeče dalje na globoko in široko potrebo petja, da si bo sčasoma želel sam prosti kmet vdeležiti se milega petja, da bo počasi vstregel veliki „potrebi“, ako bo se radoval pri narodni „besedi.“

Je pa še več naredeb v človeškem društvu, ktere so pripravne povzdigniti omiko naroda vsega, kakor tudi posameznega človeka. Kdo izmed nas ne vé ceniti gledišča? Tu se godi še enkrat pred očmi gledavca, kar se je godilo v djanskem življenji; tu se učimo novih zakonov dušnega življenja; tu se naša duša povzdiga po velikanskih značajih ali karakterih do nadzemeljskega življenja. Ker gledišče streže le dušnim potrebam, je tudi dobra mera duševnih potreb naroda. Bolj ko je narod izobražen, lepša in večja potreba mu je gledišče; kjer pa kateri koli narod še dremlje dušni dremec, tam se ne gane nobena želja po duševni slasti. Istina so tedaj znane besede o glediščem odru, da „njegove deske pomenijo svet.“ Ozrimo se okoli sebe; nikjer ne najdemo slovenskega gledišča. Ni še oni duh nad Slovenci razpel svojih kril, pod katerimi bi se razveseljevali pred odrom, pred lesenim svetom; ni še onih pogojkov, kateri so potrebni celotnemu razvitku

človeške bitnosti. Da bi vendar predolgo ne morali čakati, da nas zdrami prijazna roka iz dolgega spanja!

Stoj! nismo taki zaspanci kakor praviš; imamo čitavnic, imamo pevskih društev, imamo narodnih častnikov itd., ali to ne velja nič? — Polagoma, draga dušica, polagoma! Čitavnice so res dobra naprava, tako da je ne morem prehvaliti; vendar se zanašati na same čitavnice je ravno toliko, kakor da bi rekel, da mi klobuka treba ni, ker že srajco imam. V čitavnicah res dosežemo žlahni namen, da širimo omiko na kmetih, med proste stanove, da zbudujemo društveni nagon, vzajemni duh. Al večina naših nemških sosedov, čeških bratov je že na oni stopnji omike, ktero naši kmetje še le doseči imajo. Domorodci so se tam nekaj prej dela poprijeli a toraj prej dosegli namen svoj, kakor na priliko, na Českem, na Belgiškem, koder cvetè poljedelstvo in obrtništvo. Toraj ne smemo postajati na potu omike, dalje moramo segati po sladkem sadu življenja, po spoznanji naše bitnosti. — Da pa so čitavnice in druge društva enake vrste mogoče, to ima globoki vzrok v sami človeški naravi. Le človek je vstvarjen za društvo v višem pomenu, kterege si sam stvari, kteremu se prostovoljno druži. Res je, da tudi marsiktere živali (čbele itd.) živijo v družbi, a to jim je le naravni nagon (instinkt), kateri jih sili skupaj bivati in delati.

Kakor toraj človek obstaja iz duše (duha) in telesa, tako so mu tudi dvojne potrebe prirojene, telesne (naravne) in dušne (nравne). Dvojne pa potrebe niso take, da bi lahko eno ločil od druge; telesna potreba je le bolj telesu namenjena, dušna pa našemu duhu, srcu, naši volji; vendar podpirajo potrebe druga drugo. Kdor nima jesti, kdor zdrav ni, nima niti veselja do nobene veselice, pri nobenem petji, pri nobeni prirodni lepoti. Tolaženje dušne potrebe pa pomaga tudi telesu, včasih človek ozdravlja hitrejšo, če mu streže ljubeznjiva roka, če ga razvedruje prijateljska beseda. Obe potrebi ste pa podvrženi skrivni znotranji postavi našega bitja, ktera nam zapoveduje ali prepoveduje streči svojim potrebam. Ta skrivna postava veleva goltnežu zmerno jesti, piti itd., dasiravno ima dosti blaga; ona zapoveduje človeku delati kakor mu terja vest in prava pamet. To skrivno postavo so naši dedje imenovali nрав (Sittengesetz), tako jo imenujejo Rusi, tako jo hočem tudi jaz imenovati v svojih spisih. Razločiti pa moramo nрав od podobne si besede narava, ktera pomeni vse stvari in prikazni, ki so zunaj nas; za ta pomen se bi imela počasi vmestiti beseda priroda. Potrebe so toraj telesnodušne ali prirodonравne.

Narodarstvo ima preiskavati, ktere stvari, ktere naprave vstrežajo raznovrstnim prirodonравnim potrebam. Treba je toraj bilo, da smo v uvodnem razpravku govorili najpred o potrebah. — Da pa razsodimo ne le stvari hasljive nam, temuč tudi način, kako da se rabiti imajo, se bomo ozirali na vse strani, v starodavne čase tako dobro kakor na današnji stan narodarstva v državah više omike (na Angleško, Švajco itd.); treba bo gledati na občinstvo, ne le na posameznega človeka, na samega sebe; saj marsikteri človek želi sebi, kar se ne zлага s pridom narodnim. Narodarstvo je pa gospodarstvo naroda kot posebne osebe, ne pa gospodarstvo poedinega človeka.

Če pomislimo, da se skoraj vsaka stvar dá pretresavati iz stališča narodarskega, da so železnice, ceste, učilnice, denar, banke itd. narodarstvene naprave, bomo tudi čutili potrebo narodarskih razpravkov.

Hajd še na to celinato polje, hrabri Slovenci bistrega uma, slovniško polje pogumno prekopavši; še tu se začnite sukati, ker imate že dobro orodje v rokah — vrlo uglajen jezik!